

DOI: <https://doi.org/10.34862/rbm.2020.1.6>

Krzysztof Kubiak
Uniwersytet Jana Kochanowskiego
herkub67@wp.pl
<https://orcid.org/0000-0002-9623-923X>

Rosyjska aktywność wojskowa w Arktyce w latach 2010–2018

Streszczenie: Podejmowana w ostatnich latach działalność państw w Arktyce przykuwa uwagę zarówno opinii międzynarodowej, jak i środków masowej komunikacji funkcjonujących nie tyle dzięki dostarczaniu informacji, ile budzeniu emocji. Szczególne wysoki poziom osiągają one w odniesieniu do kwestii obecności wojskowej na Dalekiej Północy. Siły wojskowe oraz rozmaite instalacje utrzymuje tam obecnie pięć państw: Kanada, Stany Zjednoczone, Dania, Norwegia i Rosja. Największym potencjałem dysponuje ostatnie z wymienionych państw, w którego granicach znajduje się również najdłuższy odcinek, bo niemal połowa, wybrzeża Morza Arktycznego. W niniejszym artykule podjęto próbę scharakteryzowania aktualnego poziomu obecnej aktywności wojskowej Federacji Rosyjskiej w Arktyce. Uwagę zwrócono przede wszystkim na fakt zbudowania na bazie dowództwa Floty Północnej piątego rosyjskiego strategicznego dowództwa terytorialnego oraz odtwarzanie obecności wojskowej w rejonach, w tym głównie na arktycznych archipelagach, z których wycofano się – przede wszystkim z powodów finansowych – po upadku Związku Sowieckiego. Prócz deskrypcji autor podejmuje próbę zbudowania prognozy dotyczącej dalszego rozwoju sytuacji militarnej na „szczytce globusa”. Jednocześnie, ponieważ syntetyczny obraz roli Arktyki w teorii i praktyce wojskowej Związku Sowieckiego doby zimnej wojny nakreślono w innych publikacjach (Kubiak, 2012; Kubiak, 2013; Kubiak, 2015), w niniejszym tekście tekstu przedstawiono działania podejmowane w Federacji Rosyjskiej w celu umocnienia pozycji państwa na północy po okresie „smuty jelicynowskiej”¹ (tj. lat 1991–1999).

Słowa kluczowe: Arktyka, Daleka Północ, Rosja, potencjał wojskowy

Russian Military Activities in the Arctic (2010–2018)

Summary: The activities of a few states in the Arctic taken in recent years attract the attention of

¹ Termin pojawiający się w publicystyce rosyjskiej, i nie tylko, odwołujący się do tzw. Wielkiej smuty (*Smutnoje wiremia* – burzliwe czasy, czas zamętu), czyli okresu kryzysu Carstwa Rosyjskiego obejmujący okres od śmierci ostatniego cara z dynastii Rurykowiczów (Fiodora I Iwanowicza, 1557–1598, na tronie 1584–1598) do objęcia tronu przez pierwszego władcy z dynastii Romanowów, Michała w roku 1613, który łączył się w sferze politycznej: z intrygami uzurpatorów pragnących przejąć tron oraz interwencją wojsk polskich i szwedzkich, ale także z klęskami żywiołowymi oraz klęską głodu w latach 1601–1603 i kryzysem społeczno-gospodarczym.

the international opinion. We can observe arousing emotions, which achieves a particularly high level in relation to the issue of military presence in the High North. Military forces and various installations are currently maintained by five countries: Canada, the United States, Denmark, Norway, and Russia. The largest potential of the last of these countries, which also controls the longest part, almost half of the Arctic Sea coast. The article attempts to characterize the current level of Russian military activity in the Arctic. Attention was given first of all to the creating of the fifth Russian strategic territorial command on the basis of Northern Fleet Command and the restoration of military presence in the Arctic archipelagos, which were abandoned - primarily for financial reasons - after the collapse of the Soviet Union. Apart from the description, the author attempts to build a forecast regarding the further development of military architecture on the "top of the globe". At the same time, because a coherent picture of the role of the Arctic in theory and the military practice of the Soviet Union during the Cold War era is outlined in other publications, this text presents the actions taken in the Russian Federation to strengthen the position of the state in the north after the period of "Jelcin's Smell" (1991-1999).

Keywords: Russia, Arctic, High North military capabilities

Wstęp

Artykuł omawia odbudowę rosyjskiej obecności w Arktyce w latach 2010–2018. Był to okres kluczowy, w którym dokonania odwrócenia tendencji, sprowadzającej się do redukcji obecności wojskowej Federacji Rosyjskiej na Dalekiej Północy oraz zaplanowanie i zrealizowanie szeregu inwestycji ukierunkowanych na odbudowę czołowej roli państwa rosyjskiego w tym regionie. Warstwa deskryptywna stanowi przy tym bazę dla sformułowania szkieletowej prognozy dotyczącej dalszych działań w płaszczyźnie militarnej podejmowanych na „szczyście globusa” przez Rosję. Osiągnięcie tego jest tożsame z wypełnieniem celu, który postawił sobie autor.

Odbudowa pozycji Rosji w Arktyce była jednym z głównych zadań, jakie stawiał sobie Władimir Putin, obejmując po Borysie Jelcynie, w trybie swoistego „kontraktu – umowy” – władzę prezydencką². Zanim jednak doszło do podjęcia aktywnych działań w tym kierunku, niezbędne okazało się powstrzymanie głębokiego kryzysu, w którym pogrążona była Rosja. Osiągnięto to, podejmując działania na kilku polach, z których za najważniejsze uznać należy:

- powstrzymanie zawłaszczania państwa przez powiązane ze sobą regionalne i gospodarcze ugrupowania zwane niekiedy „klanami politycznymi”, często

² W tym kontekście należy przypomnieć, że Putin nominowany został na stanowisko premiera 16 sierpnia 1999 roku z rekomendacji Jelcyna przy niewielkiej większości w Dumie Państwowej wynoszącej 52,6% (większość deputowanych wstrzymała się od głosu), 31 grudnia 1999 roku, po ustąpieniu Jelcyna został pełniącym obowiązki prezydenta, 26 maja 2000 roku wygrał wybory prezydenckie, otrzymując w pierwszej turze 53% głosów.

mające kontakt ze środowiskami przestępczymi, których egzemplifikacją byli tzw. „oligarchowie”, i eliminację tych spośród nich, którzy nie zdecydowali się na podporządkowania aparatowi władzy;

- powstrzymanie chaotycznej dezintegracji politycznej i ekonomicznej lat 90. XX wieku, przejawiającej się m.in. nieuporządkowanym nadawaniem poszczególnym regionom specjalnych praw i przywilejów;
- odbudowę scentralizowanego systemu zarządzania państwem, pacyfikację życia politycznego, nadanie ustrojowi rosyjskiemu charakteru „demokracji fasadowej” (Potulski, 2011).

Wraz z powstrzymaniem kryzysu gospodarczego, zapoczątkowanego załamaniem na rynkach Azji Południowo-Wschodniej, co było możliwe dzięki zarówno wzrostowi cen surowców energetycznych, jak i przywróceniu kontroli państwa nad sektorem paliwowo-energetycznym, powstały warunki umożliwiające kreślenie dalekosiężnych celów w polityce wewnętrznej i zagranicznej oraz na styku owych obszarów, do czego niewątpliwie dochodzi w Arktyce.

Rosja zdefiniowała swoje arktyczne interesy w dokumencie Podstawy polityki państwowej Federacji Rosyjskiej w Arktyce w okresie do roku 2020 i dalszej perspektywie (Osnowy..., 2008), podpisanym przez prezydenta Dmitrija Miedwiediewa 18 września 2008 roku. Potwierdzono w nim, że rozszerzenie władztwa Rosji nad Arktyką stanowi dla państwa, jego rozwoju i bezpieczeństwa zagadnienie szczególnej wagi. Oprócz deklaracji woli utrzymania dobrosąsiedzkich relacji z innymi państwami arktycznymi wspomniano między innymi o wzmocnieniu stacjonujących na Dalekiej Północy sił wojskowych³ i podległych innym resortom siłowym. Był to dokument nacechowany bardzo dużą dozą optymizmu realizacyjnego, z odniesieniem zarówno do płaszczyzny cywilnej (założono np. powtórne przygotowanie dokumentów dla Komisji Granic Szelfu Kontynentalnego do 2010 roku, co udało się ostatecznie osiągnąć, a także złożyć całość wymaganych materiałów dopiero w sierpniu 2016 roku⁴),

³ Jest nawet mowa o „specjalnej arktycznej grupie wojsk”.

⁴ Zapisy części VI Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza podpisanej w 1982 roku w Montego Bay na Jamajce umożliwiają wysuwanie przez państwo nadbrzeżne roszczeń sięgających zewnętrznej krawędzi obrzeża kontynentalnego. Zgodnie z rozumieniem konwencji szelf kontynentalny rozciąga się do zewnętrznej krawędzi obrzeża kontynentalnego. Krawędź ta jest ustalana przez państwo nadbrzeżne, ale nie może przekraczać 350 mil morskich od linii podstawowej, od której jest mierzone morze terytorialne, lub 100 mil morskich od izobaty 2500 m. Co wyjątkowo ważne: w drugim przypadku granica zewnętrzna szelfu może wyjść poza pas 350 mil morskich tam, gdzie są naturalne wzniesienia na szelfie, i osiągnąć w pewnych sytuacjach około 400 mil morskich. Konwencja stanowi, że w szelfie kontynentalnym państwo nadbrzeżne ma

jak i wojskowej (np. relatywnie szybki czas odbudowy potencjału wojsk lądowych na Dalekiej Północy). W takiej sytuacji przyjęto 20 lutego 2013 roku dokument, podpisany już przez prezydenta Putina, który w istocie korygował pierwotne ustalenia. Nosi on nazwę Strategia Rozwoju Strefy Arktycznej Federacji Rosyjskiej i wzmocnienia bezpieczeństwa narodowego (Strategia..., 2013). W odniesieniu do sfery wojskowej zakładała ona:

- zapewnienie siłom rosyjskim rozmieszczonym w obszarze arktycznym reżimu operacyjnego (co należy rozumieć również jako odtworzenie systemu baz, punktów manewrowego bazowania) adekwatnego do występujących zagrożeń bezpieczeństwa narodowego;
- zapewnienie siłom rosyjskim poziomu wyszkolenia i gotowości bojowej niezbędnej do ochrony interesów państwowych w Wyłącznej Strefie Ekonomicznej, a także zdolności odstraszenia w przypadku zagrożenia agresją;
- poprawę struktur dowodzenia i struktur organizacyjnych sił, a także wyposażenie ich w nowoczesne środki walki i wyposażenie zabezpieczenia bojowego oraz logistycznego;
- rozbudowę środków monitorowania oraz dozoru przestrzeni powietrznej i obszarów morskich, implementację rozwiązań podwójnego zastosowania zwiększających bezpieczeństwo działania sił zbrojnych, a także poprawiających

suwerenne prawa do jego badania i eksploatacji znajdujących się tam zasobów naturalnych. Zapis ten należy rozumieć w ten sposób, że jeżeli nawet państwo nadbrzeżne nie prowadzi badań szelfu kontynentalnego ani nie eksploatuje jego zasobów naturalnych, nikt nie może podejmować takich działań bez jego wyraźnej zgody. Co więcej, prawa państwa nadbrzeżnego w odniesieniu do szelfu kontynentalnego nie są uzależnione od rzeczywistego lub formalnego zawładnięcia ani od jakiegokolwiek wyraźnego oświadczenia na ten temat. Zasoby naturalne, o których mowa w konwencji, obejmują źródła mineralne oraz inne nieożywione zasoby dna morskiego i jego podziemia, a także organizmy żywe należące do gatunków osiadłych, to znaczy te, które w stadium, gdy nadają się do połowu, albo pozostają nieruchome na dnie morskim lub pod nim, albo nie są zdolne do poruszania się inaczej, niż pozostając w stałym fizycznym kontakcie z dnem morskim lub jego podziemiem. Federacja Rosyjska, będąca stroną Konwencji o prawie morza od 11 kwietnia 1997 roku, przedłożyła 20 grudnia 2001 roku sekretarzowi generalnemu Narodów Zjednoczonych wniosek kierowany do Komisji Granic Szelfu Kontynentalnego, stosownie do postanowień paragrafu 8 art. 76 wspomnianej konwencji. Przedstawione informacje i argumentacja ukierunkowane były na uzasadnienie prawa Rosji do proponowanej zewnętrznej granicy szelfu kontynentalnego w Arktyce, wychodzącej poza dwustumilową strefę ekonomiczną i obejmującej także biegun północny. Zgłoszenie miało udowodnić tezę, że dno arktyczne i szelf syberyjski stanowią całość. Koronnym argumentem jest twierdzenie, że znajdujące się pod wodą pasmo wzniesień, nazywane Grzbietem Łomonosowa, przebiegające przez biegun północny, a także Grzbiet Mendelejewa, są przedłużeniem kontynentu euroazjatyckiego. Wniosek został jednakże uznany za niedostatecznie udokumentowany pod względem naukowym i jako taki nie przyjęty do rozpatrzenia. Należy jednak zauważyć, że rosyjskie działania ukierunkowane na rozszerzenie szelfu są zgodne z prawem międzynarodowym, zaś analogiczne kroki podjęły inne państwa, w tym Dania (złożyła stosowny wniosek w 2014 roku) i Kanada (wniosek w 2013 roku).

poziom rozwoju społecznego⁵;

- zakończenie prac z zakresu zabezpieczenia nawigacyjno-hydrograficznego w celu jednoznacznego wytyczenia granic morza terytorialnego, Wyłączonej Strefy Ekonomicznej oraz szelfu kontynentalnego Federacji Rosyjskiej (*Strategija...*, 2019).

Ważnym, choć znacznie wcześniejszym, bo pochodzącym z 2001 roku, dokumentem jest również *Doktryna morska Federacji Rosyjskiej do 2020 r.* (*Morskaja...*, 2019). Morze (Ocean) Arktyczne zostało w niej uznane za jeden z głównych obszarów operacyjnych rosyjskiej marynarki wojennej, stanowiący dla niej zasadnicze „wrota” na otwarte wody oceanu światowego. Jednakże kolejna redakcja *Doktryny*, ogłoszona w roku 2015, mówi już o konieczności wzmocnienia rosyjskiej obecności na wodach arktycznych w związku z pojawieniem się tam nowych zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego wynikających z agresywnej polityki NATO (*W czym...*, 2015; *Putin utwierdził...*, 2015).

Nowelizacja *Doktryny morskiej* była z kolei następstwem ogłoszenia w grudniu 2014 roku nowej redakcji, czyli *de facto* nowelizacji *Doktryny wojennej Federacji Rosyjskiej* (*Wojennaja...*, 2014). Dokument nie odnosił się wprost do obszarów arktycznych. Jednakże uznanie rozbudowy sił NATO za jedno z najważniejszych zagrożeń bezpieczeństwa Rosji implikowało zainteresowanie Moskwy Daleką Północą, zwłaszcza gdy deklaracje te zestawimy z realizowaną na bieżąco polityką państwa. Zwrócić też należy uwagę, że oba wzmiankowane dokumenty, czyli *Doktrynę wojenną* i *Doktrynę morską*, należy traktować koherentnie, gdyż jedynie takie podejście pozwala na wygenerowanie spójnego obrazu zamierzeń Federacji Rosyjskiej w odniesieniu do Dalekiej Północy. W tym kontekście trzeba też zauważyć takie elementy, pozornie niezwiązane z obecnością wojskową, jak ogłoszony zamiar odnowienia flotyli lodolamaczy, zarówno o napędzie nuklearnym, jak i konwencjonalnym, oraz rozbudowę szeroko rozumianej infrastruktury żeglujowej (zabezpieczenia żeglugi) na wodach arktycznych, które to przedsięwzięcia zaliczyć należy niewątpliwie do działań „podwójnego zastosowania”.

⁵ Na przykład systemu stacji ratownictwa morskiego, lądowisk dla śmigłowców ratowniczych, sieci retranslacji łączności.

Połączone Dowództwo Strategiczne – Flota Północna

W lutym 2014 roku rosyjskie ministerstwo obrony zapowiedziało stworzenie piątego dowództwa strategicznego odpowiedzialnego za Daleką Północ. Był to jeden z elementów praktycznej realizacji *Doktryny wojennej*. Stwierdzono, że nowa struktura, dla której przewidziano nazwę Połączone Dowództwo Strategiczne – Flota Północna, przeciwdziałać będzie rosnącej presji NATO w Arktyce. W listopadzie 2014 roku, po naradzie Rady Bezpieczeństwa Narodowego, która odbyła się w Soczi, prezydent Putin zapowiedział, że nowe dowództwo osiągnie gotowość operacyjną z dniem 1 grudnia. Przejęło ono odpowiedzialność za całość sił Floty Północnej (Wojennaja..., 2014) oraz lotnictwa i wojsk lądowych stacjonujących na Dalekiej Północy (z wyłączeniem Strategicznych Wojsk Raketowych). Obecnie w rosyjskiej terytorialnej strukturze dowodzenia funkcjonuje pięć połączonych dowództw szczebla strategicznego (Wojennaja..., 2014):

- Zachodnie (St. Petersburg),
 - Południowe (Rostów nad Donem, odpowiedzialne również za Krym i działania związane z funkcjonowaniem tzw. Donieckiej i Ługańskiej Republiki Ludowej),
 - Centralne (Jekaterynburg, w czasach sowieckich Swierdłowski),
 - Wschodnie (Chabarowski),
 - Północne – Flota Północna (Murmański).
- Temu ostatniemu podporządkowane są z kolei trzy komponenty:
- Flota Północna (z 99. wydzieloną grupą taktyczną bazującą na wyspie Kotielnyj, Wyspy Nowosyberyjskie u wybrzeży Jakucji),
 - 14. Korpus Armijny,
 - 45. Armia Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej.

Flota Północna – siły okrętowe i lotnictwo morskie

Flota Północna jest sukcesywnie modernizowana. Z uwagi na ograniczenia finansowe i techniczne dotyczy to głównie atomowych okrętów podwodnych uzbrojonych w rakiety balistyczne będące zasadniczym elementem narodowego systemu odstraszania jądrowego i gwarantem mocarstwowego statusu Rosji. Jest to najważniejszy komponent floty. W odniesieniu do nawodnych okrętów bojowych sytuacja jest dużo bardziej złożona. Federacja Rosyjska utraciła bowiem znaczną część umiejętności

technicznych, organizacyjnych oraz zaplecza niezbędnego do budowy dużych okrętów bojowych i obecnie największymi jednostkami budowanymi dla sił morskich w rodzimych stoczniach są fregaty (Szulc, 2019, s. 10). Po upadku Związku Sowieckiego Flota Północna otrzymała 1 (jeden!) okręt tej klasy. Znacznie lepiej sytuacja kształtuje się w odniesieniu do jednostek pomocniczych i zabezpieczających. W warunkach arktycznych odgrywają one jednak bardzo istotną rolę. Część wielkich okrętów odstawionych wcześniej do rezerwy (jak choćby pochodzący z czasów sowieckich ciężki krążownik *Admirał Nachimow*) przechodzi modernizację lub jej oczekuje. Ten sposób zaspokajania potrzeb w odniesieniu do jednostek nawodnych podstawowych klas jest jednak bardzo mało perspektywiczny, w związku z czym pojawiają się spekulacje o ewentualnej wspólnej budowie wielkich okrętów przez Rosję i Chiny (Fairley, 2018). Jak już wspomniano, w siłach morskich nadal jednak zasadniczy nacisk położony jest na budowę atomowych okrętów podwodnych uzbrojonych w rakiety balistyczne, atomowych wielozadaniowych okrętów podwodnych, nieco mniejszy na budowę konwencjonalnych okrętów podwodnych.

W skład Floty Północnej wchodzi obecnie:

- atomowy okręt podwodny projektu 941 (typ *Akuła*, w kodzie NATO *Typhoon*) – zmodernizowana na potrzeby prób z raketami balistycznymi *Buława* jednostka przyjęta do służby w 1980 roku;
- 6 atomowych okrętów podwodnych z raketami balistycznymi projektu 667 BDRM (typ *Delfin*, w kodzie NATO – *Delta IV*) – w służbie 1981–1990 (modernizowane w latach 1999–2009);
- atomowy okręt podwodny z raketami balistycznymi projektu 955 (typ *Borej*, w kodzie NATO – *Borei*) – w służbie od 2013 roku⁶, w najbliższym czasie – prawdopodobnie w roku 2020 – planowane jest wprowadzenie do służby kolejnego zbudowanego według zmodyfikowanego projektu, określanego jako *Borej A* (Devyatkin, 2018).

⁶ Jest to najnowszy typ rosyjskich atomowych okrętów podwodnych uzbrojonych w rakiety balistyczne, co nie zmienia faktu, że konstrukcyjnie tkwi on w okresie sowieckim. Budowa okrętu rozpoczęła się w 1996 roku i trwała ponad 12 lat, co świadczy o problemach, z jakimi boryka się rosyjskie okrętownictwo. W służbie znajdują się trzy okręty typu, czwarty przechodzi próby morskiej, kolejne cztery znajdują się w różnych fazach budowy, dwa kolejne są planowane. Okręty projektu 955 będą przez następne kilka dekad podstawowym elementem rosyjskiego morskiego komponentu systemu odstraszania jądrowego. Jedyną rosyjską stocznia budującą atomowe okręty podwodne jest Siewiermasz z Siewierodwińska.

Zatem, nie uwzględniając okrętu projektu 941 będącego jednostką eksperymentalno- testową, Flota Północna posiada 7 atomowych okrętów podwodnych z raketami balistycznymi w porównaniu z 39 w 1989 roku. Liczba jednostek utrzymywanych na patrolach bojowych w Arktyce spadła zatem z 6–7 w końcowej fazie zimnej wojny do 1–2 obecnie (Devyatkin, 2018). Zauważyć ponadto trzeba, że prócz Floty Północnej okręty tej podklasy posiada, w ilości trzech, jedynie Flota Oceanu Spokojnego.

Atomowe okręty podwodne uzbrojone w rakiety balistyczne wchodzi organizacyjnie i operacyjnie w skład Floty Północnej, ale ich gestorem bojowym jest dowódca Strategicznych Wojsk Raketowych, zaś dysponentem uzbrojenia prezydent Federacji Rosyjskiej. Prócz nich w skład Floty Północnej wchodzi:

- atomowy okręt podwodny z raketami skrzydlatymi typu 885 (typ Jasień, w kodzie NATO Yasen) – w służbie od 2013 roku;
- 3 atomowe okręty podwodne z raketami skrzydlatymi projektu 949A (typ Anatej, w kodzie NATO Oscar II) – w służbie 1989–2002, jeden zmodernizowany w latach 2013–2017, dwa przewidziane do modernizacji;
- 6 atomowych wielozadaniowych okrętów podwodnych projektu 971 (typ Szczuka B, w kodzie NATO Akula I, Akula II), w służbie 1990–2001, pięć zmodernizowanych, jeden zaplanowany do remontu;
- 2 wielozadaniowe okręty podwodne projektu 945 (typ Barrakuda, w kodzie NATO Sierra I), w służbie 1984–1987, oba zmodernizowane;
- 2 wielozadaniowe atomowe okręty podwodne projektu 945A (typ Kondor, w kodzie NATO Sierra II), w służbie 1990–1993, oba zmodernizowane, dostosowane to strzelania pociskami manewrującymi „Kalibr-PE”⁷;
- 3 atomowe wielozadaniowe okręty podwodnych projektu 671 RMK (typ Szczuka, w kodzie NATO Victor III) w służbie 1988–1992, obecnie dwa w eksploatacji po przeprowadzeniu remontu i modernizacji, jednej na stoczni w długotrwałym remoncie (kolejny jest aktualnie złomowany).

Ponadto Flota Północna posiada 4–5 atomowych wielozadaniowych okrętów podwodnych o nieustalonym statusie: dwa przygotowywane są do złomowania,

⁷ Dostosowana do odpalania z wyrzutni torpedowych wersja pocisku manewrującego Kalibr, użytego bojowo przez siły zbrojne Federacji Rosyjskiej w Syrii. Pierwszy taki przypadek, gdy odpalono 26 pocisków z okrętów nawodnych manewrujących na Morzu Kaspijskim, odnotowano 7 października 2015 roku. Do 3 lutego 2018 roku siły rosyjskie posłużyły się tym uzbrojeniem 15 razy, z tego co najmniej siedmiokrotnie platformami startowymi były okręty podwodne (konwencjonalne) projektu 877 i 836.

jeden pełni funkcję jednostki doświadczalnej (jako nosiciel aparatów głębokowodnych), dwa przebywają w remoncie. W porównaniu z końcowym okresem zimnej wojny również w tej grupie jednostek widoczne jest zasadnicze zmniejszenie stanu ilościowego. W 1989 roku było ich bowiem ponad 80 (Devyatkin, 2018).

Atomowe okręty podwodne uzupełniane są przez okręty podwodne o napędzie konwencjonalnym. W służbie znajduje się obecnie 5 okrętów projektu 877 (typ Paltus lub Warszawianka, w kodzie NATO Kilo, w eksploatacji 1984–1991, wszystkie po modernizacji) oraz jeden okręt podwodny projektu 667 (typ Łada, w kodzie NATO Lada, w eksploatacji od 2010). Flotyllę tę uzupełnia jeden okręt szkolno-badawczy (*Russia's Navy...*, 2015).

Na komponent nawodny Floty Północnej składa się:

- lotniskowiec (według oryginalnej rosyjskiej nomenklatury „ciężki krążownik lotniczy” projektu 1143 *Admirał Flota Sowieckowo Sojuza Kuzniecowa*), w eksploatacji od 1990 roku⁸;
- 2 krążowniki projektu 1144.2 (*Piotr Wielikij* i *Admirał Nachimow* <Navy fills 2016>, przy czym ten drugi w remoncie od 2012 roku, zakończenie planowane na rok 2020), w służbie od 1998 i 1988 roku;
- krążownik projektu 1164 (*Marszał Ustinow*) w służbie od 1986 roku, w 2016 roku zakończono remont, planowane przekazanie Flocie Oceanu Spokojnego;
- 5 niszczycieli (według oficjalnej nomenklatury rosyjskiej „dużych okrętów zwalczania okrętów podwodnych” projektu 1155 i 1155.1, typ Fregat, w kodzie NATO Udaloy I i Udaloy II), w eksploatacji w latach 1981–1999, trzy po modernizacji, jeden w długotrwałym remoncie;
- niszczyciel projektu 956 (typ Sarcz, w kodzie NATO Sovremenny), w eksploatacji od 1993 roku;
- fregata projektu 22350 (w kodzie NATO Gorshkov), w eksploatacji od 2018 roku (*Russian Navy...*, 2018).

Podkreślenia wymaga fakt, że ostatni z wymienionych okrętów jest pierwszym otrzymanym przez Flotę Północną, zbudowanym w Rosji, a nie odziedziczonym po Związku Sowieckim. Powstał on w stoczni Północnej w Sankt Petersburgu, a budowa trwała 12 lat. Jest to odzwierciedlenie realnego stanu rosyjskiego przemysłu stoczniowego w zakresie nawodnych okrętów bojowych średniej

⁸ 13 grudnia 2019 roku został wyłączony przez pożar z eksploatacji na nieznaną czas.

wielkości⁹, choć należy zauważyć, że intensywnie budowane są mniejsze jednostki (np. małe okręty raketowe projektów 21631 i 22800 czy patrolowce projektu 22160).

W grupie mniejszych jednostek bojowych Flota Północna nadal operuje „masą upadłościową” po Związku Sowieckim. Z sześciu znajdujących się w kampanii korwet („małych okrętów zwalczania okrętów podwodnych”) wszystkie należą do projektu 1124 (typ Albatros, w kodzie NATO Grisha V) i weszły do służby w latach 1988–1994. Trzy korwety raketowe reprezentują z kolei projekt 1243 (typ Obod, w kodzie NATO Nanuchka), a do eksploatacji weszły w latach 1979–1988. Podobnie rzecz ma się z trałowcami, których Flota Północna posiada 9. Ich eksploatację rozpoczęto w latach 1975–1991. Z pięciu okrętów desantowych cztery należą do produkowanego w Polsce (gdańska Stocznia Północna) projektu 775 (w kodzie NATO Ropucha), a odbiorcy przekazano je w latach 1976–1985. Na uwagę zasługuje natomiast ostatni z wymienionych okrętów desantowych. Należący do projektu 11711 *Ivan Gren* to przedstawiciel nowej generacji dużych rosyjskich jednostek tej klasy. Okręt o wyporności 5000 ton, mogący zabrać do 36 pojazdów i 300 żołnierzy piechoty morskiej (w trakcie długotrwałego przejścia morzem) stanowi dowód, że Federacja Rosyjska zainteresowana jest możliwością długotrwałego utrzymywania zgrupowań desantowych w oddaleniu od własnych wybrzeży. Przydzielenie go do Floty Północnej może zarówno świadczyć o zainteresowaniu periodycznym demonstrowaniem zdolności amfibijnych na Dalekiej Północy, jak i wynikać z faktu, że spośród wszystkich rosyjskich flot to właśnie Północna dysponuje najdogodniejszym wyjściem na otwarte wody Oceanu Światowego. Jednostka zbudowana w latach 2004–2018 w kaliningradzkiej Stoczni Jantar dołączyła do Floty Północnej w lipcu 2018 roku. Nie można jednak nie dostrzegać faktu, że budowano ją prawie półtorej dekady. Drugi okręt typu, *Piotr Morgunow* też trafić ma na Daleką Północ. Biorąc pod uwagę opóźnienia w rosyjskich stoczniach, trudno prognozować, kiedy to nastąpi, choć plany mówiły o końcu 2019 lub początku 2020 roku (*Fłot połączit...*, 2019). Znacznie nowsze (1995–2005) są też kutry desantowe wykorzystywane również do obrony przeciwdywersyjnej baz morskich i innych obiektów infrastruktury położonych w rejonach przybrzeżnych.

⁹ Priorytet w zakresie nowych okrętów posiadała (i nadal posiada) Flota Czarnomorska, co wynika zarówno z tego, że przed aneksją Krymu była ona głęboko niedoinwestowana, jak i z tego, że spadł na nią zasadniczy ciężar wsparcia działań w Syrii.

Sowiecką proweniencją legitymuje się większość jednostek pomocniczych Floty Północnej, a w tym 2 bazy pływające projektu 2020 (przeznaczone do zabezpieczenia działań atomowych okrętów podwodnych, wejście do eksploatacji 1984–1991), 2 jednostki specjalne do przewozu paliwa jądrowego projektu 1783A i 11510 (w służbie odpowiednio 1966–1986), 5 zbiornikowców paliwowych (1967–1977), 7 baz pływających (wszystkie zbudowane w szczecińskiej Stoczni im. Adolfa Warskiego w latach 1970–1985), 2 okręty ratownicze (1979–1983), okręt szpitalny (również budowy polskiej, 1989), 3 okręty rozpoznawcze. Trzeba jednak przyznać, że w tej grupie zachodzi najszybsza modernizacja. Począwszy od 2015 roku Flota Północna otrzymała:

- w lipcu 2015 roku – okręt rozpoznawczy *Jurij Iwanow*, projekt 18280, budowa: Stocznia Admiralicji w St. Petersburgu, wyporność 4500 ton, długość 95,0 m, szerokość 16,1 m (Dura, 2014; *Medium...*, 2016);
- w październiku 2015 roku – okręt hydrograficzny *Jantar* projektu 22010 (Kriujś), budowa: Stocznia Jantar w Kaliningradzie, wyporność 5200 ton, długość 108,1 m, szerokość 17,2 m, jednostka dostosowana jest do operowania pojazdami głębinowymi typów *Mir*, *Konsuł* i *Rus* (Project 21300, 2016);
- w grudniu 2015 roku – transportowiec amunicji *Akademik Kowaliow*, projekt 20180TB, budowa: stocznia *Zwiedzoczka* w Siewierodwińsku, wyporność 6000 ton, długość 107,6 m i szerokość 17,8 m, lądowisko dla śmigłowca oraz trzy dźwigi do załadunku i rozładunku materiałów (jednostka zdolna jest do transportu i załadunku na morzu do silosów okrętów podwodnych raket balistycznych), okręt ratowniczy *Igor Bielousow* – projekt 21300, budowa: Stocznia Admiralicji w St. Petersburgu, wyporność 5 000 ton, długość 117,3 m, szerokość 17,2 m, jednostka posiada lądowisko dla śmigłowca i system komór hiperbarycznych (*Fłot połączit...*, 2019);
- w listopadzie 2017 roku – lodołamacz *Ilja Muromiec*, projekt 21180, budowa: Stocznia Admiralicji w Sankt Petersburgu, wyporność 6000 ton, długość 85,0 m, szerokość 7,1 m, zdolność utrzymania stałej prędkości 3 węzłów w lodzie o grubości do 1 m (*Admiratielskije...*, 2017).

Ilja Muromiec, będący jednocześnie jednostką do kruszenia lodu, arktycznym patrolowcem, platformą ratownictwa ekologicznego i okrętem ratowniczym, jest pierwszym lodołamaczem dostarczonym flocie sowieckiej/rosyjskiej od 40 lat. Jest on dostosowany do montażu czterech 30 mm armat obrony rotacyjnych obrony bezpośredniej i skonteneryzowanych wyrzutni pocisków przeciwlotniczych.

Jednocześnie z jego odbiorem nastąpiła jednak rewizja planów zakładających, że będzie on pierwszą z serii 4 nowych jednostek. Dowództwo marynarki uznało, że całe przedsięwzięcie okazało się zbyt drogie, w związku z czym anulowano zamówienia na kolejne trzy duże lodołamacze, decydując się pozyskać w ich miejsce trzy mniejsze, nie tak uniwersalne, lodołamacze projektu oznaczonego jako 21180M (Pettersen, 2015).

6 maja 2016 roku Ministerstwo Obrony Federacji Rosyjskiej ogłosiło, że podpisano ze Stoczną Admiralicji w St. Petersburgu kontrakt na dostawę czterech arktycznych okrętów patrolowych projektu 23550. Ostatecznie zamówienie ograniczono do dwóch jednostek łączących cechy patrolowca, lodołamacza i okrętu ratowniczego. Przewidziano dla nich nazwy *Iwan Papanin* oraz *Nikołaj Zubow*. Jednostki mają mieć po około 114 m długości, przy wyporności pełnej 8500 ton. Projekt zakłada możliwość utrzymania stałej prędkości 2 węzłów w lodzie o grubości do 1 m. Co interesujące, zakłada się uzbrojenie arktycznych patrolowców w pociski manewrujące Kalibr-NK o zasięgu 2600 km, zdolnych do przenoszenia głowic jądrowych (Uljua, 2016).

Lotnictwo morskie Floty Północnej składa się z dwóch pułków pokładowego lotnictwa myśliwskiego (100. i 279.), wystawiających samoloty pokładowe dla lotniskowca *Admirał Kuzniecow*. Sformowany w grudniu 2015 roku 100. Pułk posiada według etatu 24 samoloty MiG-19KURB oraz MiG-29KR. Są to maszyny fabrycznie nowe (Bmpd, 2016a). 279. pułk eksploatuje maszyny Su-33 w liczbie prawdopodobnie również 24 (choć pojawiają się informacje, że przezbrajany jest na MiG-i). Obie jednostki bazują na lotnisku Siewieromorsk-3. Kolejna jednostka to 403. mieszany pułk lotniczy (lotnisko Siewierodwińsk-1). W jego skład wchodzi grupa samolotów transportowych i walki radioelektronicznej oraz grupa samolotów zwalczania okrętów podwodnych (Ił-38). 838. pułk śmigłowców pokładowych zwalczania okrętów podwodnych grupuje maszyny wchodzące w skład wyposażenia lotniskowca, niszczycieli i fregat. Szczególną rolę we Flocie Północnej odgrywają pododdziały określane mianem grupy lotniczej, a bazujące poza obszarem Dalekiej Północy. Jest to 2. Grupa Lotnicza Gwardii (stacjonująca na lotnisku Fiedotowo pod Wołogdą). Grupa eksploatuje morskie samoloty patrolowe dalekiego zasięgu TU-142 MK i TU-142 (Rodionow, 2014).

W kontekście operujących na Dalekiej Północy sił okrętowych nadmienić należy, że w Rosji zabezpieczeniem granicy morskiej zajmuje się Ochrona

Wybrzeża Służby Pogranicznej Federalnej Służby Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Posiada ona przeszło 1000 okrętów, kutrów i łodzi. Siły morskie Ochrony Wybrzeża zorganizowane są w dziesięć regionów, z których za wody arktyczne odpowiadają: 1. Murmański, 2. Archangielski i 10. Kamczacki. Dysponują one między innymi sześcioma okrętami patrolowymi o cechach lodołamacza oraz blisko 30 dużymi i 200 małymi jednostkami pływającymi. Tonaż morskiej formacji policyjnej powoli się modernizuje. W grudniu 2016 roku Ochrona Wybrzeża otrzymała jednostkę ze wzmocnieniami lodowymi projektu 22100 (typ Okiean) będącą patrolowcem wyposażonym ponadto w środki umożliwiające walkę z pożarami na statkach i obiektach oceanotechnicznych. Ma ona po 2700 ton wyporności, przy długości 91,8 m i szerokości 14,8 m. Uzbrojenie stanowi podwójnie sprzężona 76 mm armata i 2 karabiny maszynowe kalibru 14,5 mm. Wyposażona jest w hangar i lądowisko dla śmigłowca Ka-27 (*Pogranicznyj...*, 2019). Jednostka inauguruje serię, w budowie znajdują się dwie następne, zaś docelowo ma być ich sześć. Przekazanie kolejnych dwóch planowane było na rok 2019 (*Coast Guard...*, 2019).

Flota Północna – komponent nadbrzeżny

Flota Północna, prócz sił okrętowych i lotnictwa morskiego, dysponuje rozbudowanym komponentem nadbrzeżnym, przeznaczonym do zabezpieczenia jej działań i ochrony rejonu bazowania. Dowodzenie flotą oraz całym dowództwem strategicznym realizowane jest z pomocą 58. samodzielnego batalionu dowodzenia oraz 516. węzła łączności. Z kolei stabilność pracy własnych środków dowodzenia i zerwanie pracy analogicznych systemów nieprzyjaciela winien zapewnić 186. Samodzielny Ośrodek Walki Radioelektronicznej.

Rolę komponentu amfibijnego, desantowo-szturmowego i desantowo-rozpoznawczego floty odgrywa 61. Samodzielna Kirkeneska Brygada Piechoty Morskiej stacjonująca w miejscowości Sputnik pod Murmańskiem. Obecnie składa się ona z: grupy dowodzenia, trzech (w tym dwóch skadrowanych) batalionów desantowych, batalionu desantowo-szturmowego, batalionu desantowo-rozpoznawczego, dwóch dywizjonów artylerii samobieżnej (jeden ze 122 mm haubicami 2S1 Goździk, drugi ze 120 mm moździerzami samobieżnym 2S9 Nona), batalionu artylerii przeciwlotniczej z artyleryjsko-rakietowymi zestawami Pancyr i rakietowymi Strzała 10, batalionu inżynieryjnego, batalionu medycznego (rozwijanego w szpital polowy). Wydzielone pododdziały brygady

brały udział w pierwszej i drugiej wojnie czeczeńskiej, działaniach w Donbasie, operowały w Syrii, gdzie 30 września 2017 roku poległ jej dowódca, pułkownik Wasilij Władymirowicz Fiedjain (*Otdielnaja...*, 2017).

Obronę podejść do rejonu bazowania sił okrętowych realizuje 536. Samodzielna Brygada Rakietowej Artylerii Nadbrzeżnej z dowództwem w Śnieżnogorsku (Harris i Kagan, 2018). Jednostka przebrojona została w roku 2016 z anachronicznych zestawów Rubież na nowoczesne 3K55 Bastion-P (wykorzystujące naddźwiękowe kierowane pociski rakietowe P-800 Oniks). Brygada posiada dwie lub trzy baterie ogniowe, zaś w każdej znajdują się cztery pojazdy startowe z dwoma pociskami na każdym (*Russian Navy...*, 2018). 26 września 2018 roku zestawu użyto podczas ostrych strzelań z wyspy Kotielnyj, położonej na Wyspach Wschodniosyberyjskich.

Z kolei za nazwą 420. Samodzielne Centrum Specjalnego Rozpoznania Floty Północnej kryje się po prostu brygada morskiego Specnazu, podlega bezpośrednio naczelnikowi Głównego Zarządu Wywiadowczego Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej (GRU).

Istotną, a może nawet główną rolę w obronie bezpośredniej okrętów, zwłaszcza atomowych, uzbrojonych w rakiety balistyczne, kluczowych obiektów administracyjnych, węzłów infrastrukturalnych, składów amunicji jądrowej i innych instalacji o szczególnym znaczeniu odgrywają cztery pododdziały specjalnego przeznaczenia do walki z siłami i środkami dywersji podwodnej podporządkowane dowódcy floty (160 – Zaozersk, Murmańsk, 140 – Widjajewo, 269 – Gadżijewo oraz 152 – Polarnyj). Są one wyposażone w 4 kutry (tzw. „przeciwdywersyjne”) projektu projektu 21980 (typ Grachonok). Docelowo ma być ich prawdopodobnie 8. Uzupełniają je mniejsze łodzie półsztywne. Wymienione pododdziały to *de facto* Specnaz podległy Połączonemu Dowództwu Strategicznemu – Flota Północna.

Działania floty, w szczególności zakładanie i odtwarzanie punktów bazowania na wyspach północnych archipelagów, zabezpiecza 180. samodzielny batalion inżynieryjny, zaś za funkcjonowanie logistyki odpowiedzialność ponosi 3508. Baza Materiałowo-Techniczna (*Russian Navy...*, 2018).

14. Korpus Armijny

Wraz ze sformowaniem Północnego Dowództwa Strategicznego – Floty Północnej zostały mu podporządkowane dwa związki taktyczne wojsk lądowych, które wcześniej podlegały dowódcy Zachodniego Okręgu Wojskowego. Stały się one rdzeniem formalnie nieistniejących, ale bardzo często występujących w przekazie publicystyczno-propagandowym, a nawet podczas kolejnych deflad organizowanych w Moskwie z okazji Dnia Zwycięstwa, „wojsk arktycznych”. W kwietniu 2017 roku zorganizowano je w 14. Korpus Armijny (Bmpd, 2017). Dowództwo Korpusu znajduje się w Murmańsku, a jego struktur nie upubliczniono nawet w ogólnym zarysie. Nie można wykluczyć, że nie jest to struktura dowodzenia, lecz pewien twór o wymiarze propagandowo-symbolicznym, element szczególnej rosyjskiej „maskirowki”. Korpusy Armijne utworzono również w pozostałych flotach, na przykład we Flocie Bałtyckiej jest to 11. Korpus Armijny, w którego skład weszły: 7. samodzielny pułk strzelców Gwardii; 79. Samodzielna Brygada Strzelców Zmotoryzowanych Gwardii z batalionem czołgów, dywizjonem artylerii samobieżnej i dywizjonem artylerii przeciwlotniczej; 152. Brygada Rakiet Gwardii; 244. Brygada Artylerii Gwardii; 22. samodzielny pułk przeciwlotniczy Gwardii. Korpus stacjonuje na terenie Obwodu Kaliningradzkiego (*Sostaw...*, 2017).

Pierwszym ze związków taktycznych jest 200. Pieczyngska Samodzielna Brygada Strzelców Zmotoryzowanych (podporządkowana Flocie Północnej jeszcze w grudniu 2012 roku). Sformowano ją w 1997 roku na bazie rozwiązanej ze względu na oszczędności finansowe 13. Dywizji Strzelców Zmotoryzowanych. Warto zaznaczyć, że koncept utworzenia „brygad arktycznych” ogłoszono jeszcze w marcu 2009 roku, a według źródeł oficjalnych pierwsza z nich osiągnęła gotowość bojową w maju 2011 roku. W istocie jednak proces ten przebiegał stosunkowo powoli, co potwierdziło oświadczenie rosyjskiego Ministerstwa Obrony, które w lutym 2012 roku poinformowało, że proces formowania pierwszego związku taktycznego wyspecjalizowanego do działań na Dalekiej Północy będzie zakończony w 2015 roku. Później termin ten przesunięto na 2017 roku. Z dostępnych materiałów wynika, że przynajmniej w 200. Brygadzie wdrożono nową strukturę organizacyjną, przedstawioną w poniższej tabeli.

Tabela 1. Organizacja 200. Pieczyngskiej (Odznaczonej Orderem Czerwonego Sztandaru) Brygady Strzelców Zmotoryzowanych

Dowództwo brygady kompania dowodzenia, kompania rozpoznawcza, pluton rozpoznania radioelektronicznego, pluton strzelców wyborowych, kompania obrony przed bronią masowego rażenia, kompania walki radioelektronicznej, kompania medyczna
Batalion czołgów cztery kompanie czołgów
Trzy bataliony strzelców zmotoryzowanych, w każdym trzy kompanie strzelców zmotoryzowanych kompania moździerzy
Brygadowa grupa artylerii kompania rozpoznania i dowodzenia 2 dywizjony artylerii haubic (po trzy baterie haubic samobieżnych) dywizjon artylerii raketowej (trzy baterie wyrzutni niekierowanych pocisków raketowych) dywizjon artylerii przeciwpancernej (trzy baterie przeciwpancernych pocisków kierowanych)
Brygadowa grupa artylerii przeciwlotniczej pluton dowodzenia, batalion artylerii przeciwlotniczej (trzy baterie raketowej artylerii przeciwlotniczej), batalion artylerii przeciwlotniczej (dwie baterie raketowej artylerii przeciwlotniczej), bateria lufowej artylerii przeciwlotniczej)
Batalion inżynieryjny kompania saperów kompania budowlana kompania pontonowo-mostowa kompania techniczna

Batalion łączności kompania łączności dowództwa brygady kompania łączności centrum komunikacyjne
Batalion obsługi pięć kompani remontowych
Batalion wsparcia logistycznego kompania logistyczna trzy kompanie transportowe
Sprzęt ciężki: czołgi podstawowe T-82 – 41, transportery gaśnicowe MT-LB – 120, 122 mm wyrzutnie niekierowanych pocisków raketowych Grad – 18, 152 mm haubice samobieżne MSTA – 18, 152 mm haubice samobieżne 2S3M – 18, 82 mm moździerz 2B14 – 18, wyrzutnie przeciwpancernych pocisków kierowanych 9P149 – 24, wyrzutnie przeciwlotniczych pocisków kierowanych 9A33BM 2- 12, wyrzutnie przeciwlotniczych pocisków kierowanych 9A34(35) – 6, przeciwlotnicze zestawy artyleryjsko-raketowe 2S6M Tunguska – 12.

Źródło: Opracowanie własne.

Drugim „arktycznym” związkami taktycznym wojsk lądowych została 80. Samodzielna Brygada Zmotoryzowana, formowana w Alakurtti, bazie znajdującej się na terenie byłego fińskiego okręgu Petsamo. Warto podkreślić, że baza w Alakurtti została opuszczona przez wojska lądowe po rozpadzie Związku Sowieckiego¹⁰ (pozostał tam 4. Morski Pułk Lotnictwa Bombowego na Su-24 oraz 485. Samodzielny Pułk Śmigłowców na Mi-8 i Mi-24), zaś jej przywracanie do pierwotnych funkcji rozpoczęło się jesienią 2014 roku, a pierwsze pododdziały brygady przybyły tam w styczniu 2015 roku (*Russian moves...*, 2015). Wydaje się, że zrezygnowano z utworzenia trzeciej brygady, która stacjonować miała na Półwyspie Jamał (w Jamało Nienieckim Okręgu Autonomicznym).

Obie brygady są silnymi związkami taktycznymi, o relatywnie dużej sile ognia oraz rozbudowanym zapleczu logistycznym, co pozwala im na długotrwałe prowadzenie samodzielnych działań bojowych. Wypełniają one swoistą „próżnię

¹⁰ Stacjonowała tam 54. Dywizja Strzelców Zmotoryzowanych.

sił” na Dalekiej Północy. Norwegia rozmieściła bowiem swoją jedyną rozwiniętą brygadę (Brigade Nord) na południe od Tromsø, wychodząc z założenia, że główna linia obrony w przypadku konfliktu o średniej lub dużej intensywności oparta będzie o Lyngenfjorden¹¹. Na północ od niego utrzymywany jest jedynie przeznaczony do realizacji zadań opóźniająco-przesłaniających batalion lekkiej piechoty, z bazą główną zwaną Garnisonen i Sør-Varanger, dyslokowaną w Høybuktnoen (w bezpośredniej bliskości portu lotniczego Kirkenes, w odległości około 15 km od granicy z Rosją). Z kolei Szwecja utrzymuje związek szczebla brygady (wystawiany przez Norbotten Regiment) w rejonie Boden nad Zatoką Botnicką. Finlandia rozmieściła na północy, w rejonie Rovaniemi-Sodankylä dwa ośrodki mobilizacyjne, podległe Brygadzie Jegrów, wystawiające jednak wzmocniony batalion strzelców (*Jääkäriprikaati*, 2019).

45. Armia Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej

W styczniu 2016 roku minister obrony narodowej Federacji Rosyjskiej, Siergiej Szojgu, zapowiedział sformowanie nowej, 45. Armii Lotniczej i Obrony Powietrznej Floty Północnej. W jej skład zamierzano włączyć: 1. Brygadę Lotniczą i Obrony Powietrznej, 531., 583. oraz 1258. pułk obrony powietrznej, a także 331. i 332. pułk obserwacji technicznej (*W Rossji pojawilis...*, 2016). Ostateczny kształt organizacyjny 45. Armii jest nieco inny. Obecnie w jej skład wchodzi (Bmpd, 2016b):

- 1. Dywizja Obrony Powietrznej (dowództwo w Siewieromorsku) w składzie (*W Arkticie sformirujut...*, 2017):
 - 531. pułk przeciwlotniczy – dowództwo w Polarnym, zestawy: S-400, S-300PM, 96K6 Pancyr S-1¹²,
 - 583. pułk przeciwlotniczy – dowództwo w Olienogorsku, zestawy: S-300PS, S-300PM, 96K6 Pancyr S-1,
 - 1528. pułk przeciwlotniczy – dowództwo w Siewierodwińsku, zestawy S-300PS, S-300PT, S-400,
 - 33. pułk przeciwlotniczy – dowództwo w Rogaczewie na Nowej Ziemi,

¹¹ Jest to wymuszone warunkami geograficznymi. Warto wspomnieć, że tam właśnie główną rubież obrony stworzyła jesienią 1944 roku wycofująca się ze Związku Sowieckiego i Finlandii niemiecka 20. Armia Górską.

¹² Jest to wersja zestawu obrony bezpośredniej, w której zrezygnowano z dwóch automatów artyleryjskich kalibru 30 mm, zwiększając w zamian liczbę pocisków raketowych 57Э6Е z 12 do 18, osadzona na dwuczłonowym transporterze gaśnicowym DT-30 Witiaż.

zestawy S-300 PM i S-400 (*Na archipelagie...*, 2015),

- 331. pułk radiotechniczny – dowództwo w Archangielsku,
- 332. pułk radiotechniczny – dowództwo w Siewieromorsku,
- 98. mieszany pułk lotniczy – dowództwo w Moncziegorsku, około 50 samolotów i śmigłowców bojowych: 27 Su-24, 14 MiG-31, 8 Mi-24.

Pododdziały ogniowe obrony powietrznej rozmieszczone zostały w wysuniętych bazach dyslokowanych na rosyjskich północnych archipelagach. Z co najmniej dwóch baz mogą operować wydzielone pododdziały lotnictwa.

W regionie północnym Federacja Rosyjska wykorzystuje również elementy systemu wczesnego ostrzegania – radary Dariał, rozmieszczone w rejonie Oleniegorska na Półwyspie Kola, pod Peczorą (Republika Komi) oraz w rejonie Irkucka, a także położoną w pobliżu Peczory bazę samolotów wczesnego ostrzegania A-50. Rosjanie zamierzają zmodernizować też system wczesnego ostrzegania – wznieść nowe stacje radiolokacyjne typu Woroneż DM pod Barnaułem (Kraj Altajski), w Usolu Syberyjskim (obwód irkucki) i w Peczorze (Podyig, 2019).

Wysunięte bazy

Począwszy od roku 2013, Federacja Rosyjska rozpoczęła modernizację i rozbudowę wysuniętych baz w Arktyce. Jako pierwsza „rewitalizowana” została placówka na wyspie Kotelnyj (2013) w archipelagu Wysp Nowosyberyjskich. Obecnie baza Temp składa się z kompleksu mieszkalno-socjalnego nowej generacji, zwanego Siewiernyj Klier (zamknięty kompleks budynków połączony ze składami i magazynami), stację meteorologiczną, dwa pasy startowe (umożliwiające lądowanie samolotów klasy An-72, a zatem maszyn o masie rzędu 34 000 kg), posterunek radiolokacyjny, park zbiorników i kotwicowisko (*Zamiestitel...*, 2015; *Russia's Expansion...*, 2016). Stała obsada bazy to około 50 żołnierzy, ale obiekt może przyjąć ponad 350 dodatkowych. Potwierdzone to zostało podczas wspomnianych już strzelań dywizjonu ogniowego rakiet przeciwokrętowych Rubież, przeprowadzonych we wrześniu 2018 roku. Siewiernyj Klier pomieścił wówczas bez problemów cały dodatkowy personel. Obiekt umożliwia sprawowanie kontroli nad żeglugą prowadzoną Północną Drogą Morską¹³.

¹³ Sprawdzając scenariusze szybkiego wzmocnienia garnizonów północnych wysp, w nocy z 13 na 14 marca

Kolejna wysunięta baza poddana gruntownej modernizacji to Nagurskoje¹⁴ na Ziemi Aleksandry w archipelagu Ziemi Franciszka Józefa. Obejmuje ona obecnie nieco futurystyczny obiekt mieszkalno-administracyjny, który w mediach stał się szczególnym symbolem rosyjskich aspiracji arktycznych, stację meteorologiczną, posterunek radiolokacyjny, pas startowy (zdolny do przyjmowania samolotów klasy Il-76 o maksymalnej masie 150 000 kg) (Stormak, 2018).

Do grupy wysuniętych baz należy zaliczyć też: lotnisko wojskowe Rogaczewo, gdzie wykonano prace modernizujące, w wyniku których może ono obsługiwać samoloty MiG-31/MiG-31. Obiekt (zwany także Amdierma-2) obejmuje dwa kompleksy: samo Rogaczewo i oddalony o 9 km Biełuszja Guba (Michajłow, 2012). Gruntowne remonty zdewastowanej infrastruktury lotniskowej oraz odtworzenie infrastruktury technicznej i socjalno-bytowej miały też miejsce na Wyspie Grahama Bella w archipelagu Ziemia Franciszka Józefa (896 km od bieguna), gdzie reaktywowano „lodowy” pas startowy, na wyspie Sriednij (Ziemia Północna), a także Wyspie Wrangla (baza Zwiozdnyj) (*Arkticzieskije...*, 2019). Prace remontowe o mniejszym zakresie wykonano w bazach lotniczych położonych na kontynencie w miejscowościach: Tiksi, Narjan-Mar, Ałykel, Anadyr. W części obiektów rozlokowano posterunki radiolokacyjne (na podstawie dostępnej ikonografii stwierdzić można, że na Wyspie Wrangla, Nowej Ziemi i na Przylądku Szmida).

Docelowo w Arktyce ma powstać 13 lotnisk i 10 posterunków radiolokacyjnych (dysponujących możliwością pokrycia całego syberyjskiego wybrzeża) (*Russia will have...*, 2014). W części wymienionych miejsc planuje się rozmieszczenie raketowych i artyleryjskich zestawów przeciwlotniczych lub już je rozmieszczono. Według ministra obrony Federacji Rosyjskiej tylko bazy na arktycznych wyspach zajmować będą do roku 2020 tereny o powierzchni 700 km², a w ich skład wchodzić będzie 425 rozmaitych obiektów (*Szojgu soobszczil...*, 2017).

Za interesujący uznać należy przypadek ćwiczeń prowadzonych w Arktyce, których epizodem było wysadzenie desantu spadochronowego. 14 marca 2015 roku 350 żołnierzy z 98. Dywizji Powietrznodesantowej, na co dzień

2014 roku na Kotelnym wysadzono desant spadochronowy. W ćwiczeniu brał udział batalion ze składu 98. Dywizji Powietrznodesantowej stacjonującej w Iwanowie (rejon moskiewski).

¹⁴ Nazwa upamiętnia Alfonsa Jana Nagórskiego (1888 –1976), pilota, Polaka w służbie rosyjskiej, który w 1914 roku wykonał loty nad Arktyką na samolocie Farman FM.11 w ramach akcji poszukiwania zaginionej ekspedycji Georgija Siedowa.

dyslokowanych w Iwanowie, po przelocie samolotami transportowymi Il-76 desantowano na spadochronach w rejonie lotniska Temp na wyspie Kotielnyj. Piętnaście minut przed zrzutem żołnierzy dokonano zrzutu sprzętu na platformach (jednoczesny zrzut ciężkich tar i ludzi mógł spowodować ofiary), po czym skakali spadochroniarze, wykorzystując nowy system Arbalet. Desant był trudny, bo prędkość wiatru sięgała nawet 15 m na sekundę. Po 40 minutach żołnierze rosyjskich wojsk powietrznodesantowych opanowali lotnisko, „ścierając” się z przeciwnikiem wyposażonym m.in. w skutery śnieżne. Około godziny później lotnisko było gotowe do przyjęcia sił wzmocnienia transportowanych przez kolejne samoloty transportowe. Z kolei 8 kwietnia przeprowadzono grupowy zrzut (50 spadochroniarzy) na dryfującą krę lodową znajdującą się na 89 stopniu szerokości geograficznej północnej (*Russian paratroopers...*, 2015). W kwietniu 2016 roku przeprowadzono zaś zrzut 100 żołnierzy w pobliżu dryfującej w rejonie bieguna stacji „Borneo”, a rok później zrealizowano podobne przedsięwzięcie, ale już z udziałem 300 żołnierzy (Staalesen, 2017).

Podsumowanie

Arktyka nie jest samoistnym bytem geograficznym i polityczno-wojskowym, w związku z czym działania Federacji Rosyjskiej na północy nie mogą być oderwane od całościowego kontekstu. Nie ma odrębnej „rosyjskiej polityki arktycznej”; tak jak nie istnieją autonomiczna i samoistna „polityka bałtycka”, „polityka ukraińska” czy „polityka syryjska”. Rosja dąży obecnie do umocnienia swojej pozycji w wymiarze globalnym, nawet jeżeli nie poprzez wzrost potęgi w wymiarze bezwzględny, a poprzez usiłowania uwikłania głównego oponenta, czyli Stanów Zjednoczonych, w niebezpośrednie sytuacje konfrontacyjne. Nader udatnie wyzyskuje przy tym Moskwa fakt, iż po stronie przeciwnej nie stoi już, choćby tylko werbalnie zjednoczony Zachód, lecz dwie oddzielone widoczną barierą jego składowe: Stany Zjednoczone i Europa (ze szczególnym uwzględnieniem jej zachodniej części). Kluczowe cele przyświecające rosyjskim działaniom na północy zostały zdefiniowane w kremlofskich dokumentach programowych. Są to:

- utrzymanie prymatu wojskowego w regionie (obszar kluczowy dla realizacji odstraszania nuklearnego),
- rozszerzenie północnej granicy szelfu kontynentalnego w celu zapewnienia sobie praw do zalegających pod dnem morskim złóż surowców,

- utrzymanie władztwa nad Północną Drogą Morską (jeżeli inna droga będzie niemożliwa, to poprzez budowę restrykcyjnego systemu bezpieczeństwa żeglugi),
- uruchomienie eksploatacji polarnych zasobów surowcowych.

Na razie dzieje się to przy formalnej akceptacji instytucji wypracowanych przez Konwencję Narodów Zjednoczonych o prawie morza z 1982 roku. Towarzyszy temu brak zgody na zwiększanie w Arktyce obecności wojskowej państw spoza regionu, nawet w ramach realizacji przez nie zobowiązań sojuszniczych. Wydaje się, że w tych właśnie kategoriach należy rozpatrywać aktywność militarną Rosji na północy. Biorąc jednak pod uwagę zdolność Kremla do posługiwania się czynnikiem militarnym w stosunkach międzynarodowych, już sama tylko rozbudowa potencjału zbrojnego musi budzić obawy.

Bibliografia

- Admiralteiskie Verfi shipyard delivers icebreaker Ilya Muromets, Project 21180 to RF Navy.* (2017, November 30). Information & Analytical Agency PortNews. Dostęp: <https://en.portnews.ru/news/249838/> [21.02.2019].
- Arkticzeskije aerodromy snowa stali nużny Rossji.* (2019, 11 maja). Dostęp: <http://severnash.ru/society/politics/5931-arkticheskie-aerodromy-snova-stali-nuzhny-rossii.html> [20.05.2019].
- Bmpd. (2016a, 15 styczeń). *Sformiowan 100-j otdielnyj korabielnyj istriebitielnyh awiacionnyj połk.* Moskwa: Centrum Analiz Strategii i Technologii. Dostęp: <https://bmpd.livejournal.com/1680020.html> [22.02.2019].
- Bmpd. (2016b, 30 styczeń). *W sostawie Siewiernogo Flota sformirowana 45-ja Armia WWS i PWO.* Moskwa: Centrum Analiz Strategii i Technologii. Dostęp: <https://bmpd.livejournal.com/1708068.html> [2.05.2019].
- Bmpd. (2017, 22 kwietnia). *W sostawie strategiczeskogo komandowania "Siewier" sformiowan 14-j armiejskij korpus.* Moskwa: Centrum Analiz Strategii i Technologii. Dostęp: <https://bmpd.livejournal.com/2562849.html> [27.09.2019].
- Coast guard patrol ship Project 22100 Okean.* (2019). RussianShips.info. Dostęp: http://russianships.info/eng/borderguard/project_22100.htm [2.06.2019].
- Devyatkin, P. (2018, February 13). *Russia's Arctic Strategy: Military and Security (Part II).* Washington: The Arctic Institute. Dostęp: <https://www.thearcticinstitute.org/russias-arctic-military-and-security-part-two/> [19.02.2019].
- Dura, M. (2014, 31 lipca). Zwodowano rosyjski okręt transportu uzbrojenia. *Defence24.* Dostęp: <https://www.defence24.pl/zwodowano-rosyjski-okret-transportu-uzbrojenia> [11.05.2019].
- Farley, R. (2018, April 27). Could China Build Aircraft Carriers for Russia? *The National Interests.* Dostęp: <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/could-china-build-aircraft-carriers-russia-25604> [22.02.2019]
- Flot połuczit polszoj desantnyj korabl "Pietr Morgunow" w 2019 godu.* (2019, 17 luty). TASS Russian News Agency. Dostęp: <https://tass.ru/armiya-i-opk/565236> [21.02.2019].

- Harris, F., Kagan, W. (2018). *Russian Military Posture. Ground Forces Order of Battle*. Washington: Institute for the Study of the War. Dostęp: http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Ground%20Forces%20OOB_ISW%20CTP_0.pdf [20.05.2019].
- Jääkäriprikaati. (2019). Dostęp: <https://maavoimat.fi/en/jaeger-brigade> [19.05.2019].
- Kubiak, K. (2012). *Interesy i spory państw w Arktyce w pierwszych dekadach XXI wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Trio.
- Kubiak, K. (2013). Arktyka. Między dziedzictwem zimnej wojny a współczesnością. *Kwartalnik Bellona*, 673(2), 51–75. Dostęp: <https://kwartalnikbellona.com/resources/html/article/details?id=104960> [30.09.2019].
- Kubiak, K. (2015). Wojna w Arktyce. Mit czy realne zagrożenie. W: M. Łuszczuk, M. Tomala (red.). *Północ w międzynarodowej przestrzeni politycznej i gospodarczej* (s. 91–122). Kielce: Uniwersytet Jana Kochanowskiego.
- Medium intelligence ship. Project 18280*. (2016). RussianShips.info. Dostęp: http://russianships.info/eng/intelligence/project_18280.htm [23.04.2016].
- Michajłow, A. (2012, 25 września). *Minoborony otprawiliajet MiG-31 na Nowuju Ziemi*. Dostęp: <https://iz.ru/news/535924> [6.06.2019].
- Morskaja doktrina Rossijskoj Federacii na period do 2020 goda*. (2019). Dostęp: <http://2004.kremlin.ru/text/docs/2001/07/58035.shtml> [5.05.2019].
- Na archipelagie Nowaja Ziemi sformiowan nowyj raketnyj zienitnyj połk z S-300*. (2015, 9 grudnia). YouTube. Dostęp: <https://www.youtube.com/watch?v=qIdWuwJsbO4> [7.05.2019].
- Otdielnaja 61-ja Brigada Morskoj Piechoty Siewiernogo Flota*. (2017, 28 września). Dostęp: [http://lexicon.dobrohot.org/index.php/ШЕСТЬДЕСЯТ_ПЕРВАЯ_\(61-я\)_ОТДЕЛЬНАЯ_КИРКЕНЕССКАЯ_КРАСНОЗНАМЕННАЯ_БРИГАДА_МОРСКОЙ_ПЕХОТЫ_Северного_флота](http://lexicon.dobrohot.org/index.php/ШЕСТЬДЕСЯТ_ПЕРВАЯ_(61-я)_ОТДЕЛЬНАЯ_КИРКЕНЕССКАЯ_КРАСНОЗНАМЕННАЯ_БРИГАДА_МОРСКОЙ_ПЕХОТЫ_Северного_флота) [20.02.2019].
- Pettersen, T., *New icebreaker for the Northern Fleet*. (2015, April 23). Barentsobserver (Norwegian Barents Secretariat). Dostęp: <http://barentsobserver.com/en/security/2015/04/new-icebreaker-northern-fleet-23-04> [20.05.2019].
- Osnovy gosudarstwennoj politiki Rossijskoj Federacii w Arktike na period do 2020 goda i dal'nejszu pierspektiwu*. (2008, 18 września). President of the Russian Federation D. Miedwediew (PR-1969). Dostęp: <http://www.scrf.gov.ru/security/economic/document98/> [10.05.2019].
- Podvig, P. (2019). *Missile defense in Russia*. Washington: Federation of American Scientists. Dostęp: <https://fas.org/wp-content/uploads/media/Missile-Defense-In-Russia.pdf> [29.04.2019].
- Pogranicznyj strażewij korabl projekt 22100, szifr „Okiean”*. (2019). Dostęp: <http://russianships.info/pogran/22100.htm> [7.05.2019].
- Potulski, J. (2011). Rosja Putina – polityczny projekt budowy rosyjskiej państwowości. *Nowa Europa Wschodnia*, 2, 107–126.
- Project 21300 Delfin [„Dolphin”] Igor Belousov*. (2016). Dostęp: <https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/21300.htm> [19.05.2019].
- Putin utwierdził nowuju wiersju Morskoj doktriny Rossiji*. (2015, 26 lipca). Dostęp: https://aif.ru/society/safety/putin_utverdil_novuyu_versiyu_morskoy_doktriny_rossii [22.02.2019].
- Rodionow, A. (2014, 31 października). Wojennoj tajny bolsze niet: awiabazy i bojewyje samolety WWS Rossii kak na ładoni. *RIA Novy Den*. Dostęp: <https://newdaynews.ru/ekb/516954.html> [29.02.2019].

- Russia moves first troops to Arctic base near Finnish border.* (2015, January 14). Dostęp: https://yle.fi/uutiset/osasto/news/russia_moves_first_troops_to_arctic_base_near_finnish_border/7736771 [10.03.2019].
- Uljua, R. (2016, May 9). Russia to build new class of Arctic offshore patrol ships. *High North News*. Dostęp: <http://www.highnorthnews.com/russia-to-build-new-class-of-arctic-offshore-patrol-ships/> [10.05.2019].
- Russia will have full radar coverage of the Arctic region this year.* (2014, October 28). Dostęp: https://www.armyrecognition.com/october_2014_global_defense_security_news_uk/russia_will_have_full_radar_coverage_of_the_arctic_region_this_year_2810143.html [17.05.2019].
- Russia's Expansion in the Arctic: Alexandra Island.* (2016). All Source Analysis Inc. Dostęp: http://siis2014.cafe24.com/wp-content/uploads/2016/12/Status-Analysis-of-Russian-Expansion-in-the-Arctic_Alexandra-Islands-1.pdf [29.03.2019].
- Russia's Navy Receives Newest Russian-Built Oceanographic Research Vessel.* (2015, 23 maja). Dostęp: <http://sputniknews.com/russia/20150523/1022493017.html#ixzz48v3OYAQO> [23.04.2019].
- Russian Navy K-300 Bastion.* (2018, September 28). Dostęp: <https://militaryleak.com/2018/09/28/russian-navy-k-300p-bastion-p-missile-system-successfully-tested-in-the-arctic/> [27.02.2019].
- Russian paratroopers land on drifting ice block in Arctic, set up bas.* (2015, 8 kwietnia). YouTube. Dostęp: <https://www.youtube.com/watch?v=4KQ2Oi6Pi4U> [27.05.2019].
- Sosatw sozdanykh na flotah armiejskich korpusow.* (2017, 25 maja). Dostęp: <https://topwar.ru/116427-sostav-sozdannyh-na-flotah-armeyskih-korpusov.html> [21.02.2019].
- Staalesen, A. (2017, January 5). More than 300 Russian paratroopers have been on North Pole. *The Barents Observer*. Dostęp: <https://thebarentsobserver.com/en/security/2017/01/more-300-russian-paratroopers-have-been-north-pole> [29.05.2019].
- Stormark K. (2018, 13 marca), *Rossija ukrieplajut swoi pozicii w Bariencowom Morie*. Dostęp: <https://inosmi.ru/military/20180313/241685635.html> [17.05.2019].
- Strategia razwitia Arkticzeskoi zony Rossijskoj Fiedieracii i obiezpieczienija nacyonalnoj biezopasnosti na pieriod do 2020 goda.* (2013, 20 luty). President of the Russian Federation W. Putin. Dostęp: <http://docs.cntd.ru/document/499002465> [19.02.2019].
- Szojgu soobsczil o zawierszenii riekordnowo stroitelstwa Rosjijej wojennykh obiektow w Arktikie.* (2017, 25 grudnia). Dostęp: <https://www.newsru.com/russia/25dec2017/arktika.html> [7.06.2019].
- Zsulc, T. (2019). Okręty i systemy morskie na forum Armija 2018. *Morze*, 2. Dostęp: <http://zbiam.pl/artyku%C5%82y/okręty-i-systemy-morskie-na-forum-armija-2018/> [15.05.2019].
- W Arktikie sformirujut nowuju diwizju PWO.* (2017, 20 luty). Dostęp: <https://topwar.ru/109595-v-arktike-sformiruyu-novuyu-diviziyu-pvo.html> [4.05.2019].
- W czim sut Morskoj doktryny Rossijskoj Fiedieracii.* (2015, 27 lipca). Dostęp: http://www.aif.ru/dontknows/file/v_chem_sut_morskoy_doktriny_rossiyskoj_federacii [25.02.2019].
- W Rossiji pojavilis 45-ja Armia WWS i PWO Siewiernogo Flota.* (2016, 29 stycznia). Interfax. Dostęp: <http://www.interfax.ru/russia/492208> [11.05.2019].
- Wojennaja Doktrina Rossijskoj Fiedieracii.* (2014, 30 grudnia). *Rossijskaja Gazeta* (nr 298). Dostęp: <http://www.rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.html> [19.02.2019].

Zamiestitiel komanujuszczewo SF prowieril chod stroitelstwa wojennoj infrastruktury na ostrowie Kotielnyj. (2015, 22 września). Serwis prasowy Floty Północnej - Ministerstwo Obrony Federacji Rosyjskiej. Dostęp: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12058275@egNews [11.05.2019].